

Vabariigi Valitsuse määruse
„Kõrgessaare pargi looduskaitse alt välja arvamine Hiiu maakonnas” eelnõu
SELETUSKIRI

1. Sissejuhatus

Looduskaitseseaduse (edaspidi ka *LKS*) § 10 lõike 1 alusel on Vabariigi Valitsusel õigus võtta ala kaitse alla ja kehtestada ala kaitsekord. Seega on Vabariigi Valitsusel õigus ala kaitse alt ka välja arvata. Eelnõukohase määrusega arvatakse Hiiu maakonnas Hiiumaa vallas looduskaitse alt välja Kõrgessaare park, kuna sellel pargil ei ole sellist looduskaitselist väärtust, et see vajaks riiklikke piiranguid. Park on ka muinsuskaitse all ja muinsuskaitse lised piirangud jäävad kehtima.

Kõrgessaare pargi looduskaitse alt välja arvamine toimub *LKS* § 13 lõike 1 alusel. Muudatus on vajalik nii pargi omanikuks oleva kohaliku omavalitsuse üksuse kui ka seni pargi valitsejaks oleva Keskkonnaameti halduskoormuse ja bürokraatia vähendamiseks. Puudub vajadus hoida looduskaitseliste piirangute all vähese looduskaitse lise väärtusega ala.

Määruse eelnõu on koostanud Keskkonnaameti looduskaitse planeerimise osakonna vanemspetsialist Andres Miller (tel 503 6455, e-post andres.miller@keskkonnaamet.ee), eelnõu kaitsekorra otstarbekust on kontrollinud Keskkonnaameti looduskaitse planeerimise osakonna juhtivspetsialist Nele Saluveer (tel 5693 9110, e-post nele.saluveer@keskkonnaamet.ee). Eelnõu õigusekspertiisi on teinud Keskkonnaameti õigusosakonna jurist Johanna Jürima (teenistussuhe lõppenud), Kliimaministeeriumi kontaktisik eelnõu ministeeriumite vahelisel kooskõlastamisel ja kinnitamisel on Marika Erikson (tel 626 2880, e-post marika.erikson@kliimaministeerium.ee), keeleliselt on toimetanud Siiri Soidro (tel 640 9308, e-post siiri.soidro@tlu.ee).

2. Eelnõu sisu ja kaitse alt välja arvamise põhjendus

Kõrgessaare park on looduskaitse alla võetud Hiiumaa Rajooni TSN TK 20. septembri 1961. a otsusega nr 6 kui „Kõrgessaare park Hiiumaa Kalakombinaadi territooriumil”. Teadaolevalt ei ole pargi piiri ühegi õigusaktiga kinnitatud, sest juba 2002. aastal on toonane Hiiumaa keskkonnateenistus teinud ettepaneku see riikliku kaitse alt välja arvata. Eesti looduse infosüsteemi (EELIS) on see park kantud kui uuendamata piiridega park. EELIS-es oleva senise piiri kandealuseks on kunagise Hiiumaa keskkonnateenistuse 2008. aasta kiri (12.11.2008 nr 31-31/49774), millega edastati tollasele Keskkonnaministeeriumi Info- ja Tehnokeskusele keskkonnaregistris olevate Hiiu maakonna piiritlemata kaitsealuste objektide piirid MapInfo kaardikihtidena. Pargi piir registris ühtis katastriüksuse Kõrgessaare park (39201:004:0809) tollase piiriga ning pargi senine pindala, mis oli arvestuslikult 2,1 ha, vähenes 0,6 ha võrra ja oli edaspidi 1,5 ha.

Praeguseks segastiilis park oli algselt selgepiirilise barokse regulaarse kujundusega ja asus Kõrgessaare mõisa peahoone taga. Peahoone ei ole säilinud, ainsad säilinud ehitised pargis on kelder pargi idaservas ja kivimüür pargi loodeservas, mis oli ehitatud kaitseks külma põhjatuule eest. Endise triiphoone asemele vastu kivimüüri on 2008. aastal ehitatud avar (u 12 m x 20 m) paviljon rahvaürituste korraldamiseks. Pargis oli kunagi korrapärane teedevõrk ja pargi puistu moodustasid algselt teedevõrku ääristavad pügatavad pärnad, mõned väljakud alleede vahel olid samuti ääristatud puudega (saared). Pargi loodeserva on barokkpargi ajal ehitatud u 3 m kõrgune kaarjas kivimüür. Selle taga on hobukastanite ja vahtrate allee, mis jälgib kaarjalt müüri kuju. Pärast pikka hooldamatuse perioodi kujundati park ilmselt vabakujuliseks ümber ja pargi algne planeering ei ole enamasti säilinud. Seetõttu on pargipuistu ühtlane, looduslikust uuendusest kujundatud puudemass, kus suuremad lagendikud ja põõsad puuduvad. Pargi peamised puuliigid on harilikud vahtrad ja pärnad, juurdeistutatud saared ning hobukastanid, lisaks tammed, lehised jm levinumad liigid. Park on väikese pindalaga ja sellel ei ole looduskaitse riiklikku tähtsust. Pigem on park oluline piirkondliku haljasalana ja ürituste korraldamise kohana. Looduskaitse olulised on vaid pargi kirdeosas kaks kõrvuti kasvavat suurt jugapuud (*Taxus baccata*), mis on II kaitsekategooria liigina looduskaitse all, sõltumata pargi kaitsestaatusast. Puudub looduskaitse vajadus riiklikult sekkuda pargi kasutamisse, erandiks vaid jugapuude lähedal toimuv. Eesti Looduse Infosüsteemis on Kõrgessaare park pindalaline objekt pindalaga 1,52 ha. Park asub munitsipaalmaal Kõrgessaare aleviku südames. Kõrgessaare park on kultuurimälestisena (kui Kõrgessaare mõisa park) muinsuskaitse all.

Pargi hoolduskavas anti 2012. aastal pargi olukorrale järgmine hinnang (Maastikuarhitekt, agr. dr. Kristiina Hellström.):

„Kõrgessaare pargi peamiseks väärtusteks on vanad põispuud, kaks eakat jugapuud, vana pargimüür ning kohati heas seisus looduslik murukamar. Kunagisest regulaarpargist on mingil määral säilinud kagu-loodesuunalised teed – puudevaheliste sihtidena. Samas on park liigivaene ja põõsarinne praktiliselt puudub, mis on halb ka elurikkuse seisukohast. Ruumiline struktuur on väga üheülbaline, kuna puuduvad nii suuremad pargiaasad kui ka pargiruumide „seinu” moodustavad põõsastikud, noored puud ja vanemate puude madalale ulatuvad võraoksad (erandiks jugapuud ja üks kaharam pärn). Inimese silmakõrgusel on ainult puutüved ning peaaegu kogu park paistab läbi ehk on ühe pilguga haaratav. Lasteaia vahetus naabruses olev pargipuistu on eriti tihe, varjuline ja sünge. Ehitismälestisena kaitse all olevale pargimüürile ei tule kasuks selle kõrval kasvavad puud (looduslik uuendus). Üks pargi vanadest tammedest on ahistatud nooremate puude poolt – selle alumised oksad on juba seetõttu kuivanud. Ninametsa tee äärne isetekkeline puuderida on väga ebaühtlase kvaliteediga, enamus perspektiivitud. Lasteaiatagune võsastunud kolmnurk on probleemne ja kohati prahistatud ala. Ka looduslikult ei ole see eriti mitmekesine – puude all lobbab saare- ja vahtravõsa ning naat. Pargimuru on ebaühtlane ja kohati olematu. Samas kasvab seal mitmesuguseid õistaimi, mille baasil saaks vähemkaidavates kohtades kujundada kevadel-varasuvel õitseva niidu.”

Looduskaitse seaduse § 7 järgi peab kaitstav loodusobjekt vastama kaitse alla võtmise eeldustele, milleks on objekti ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelisest lepingust tulenev kohustus. Lisaks võetakse objekt looduskaitse alla juhul, kui see on vajalik loodusdirektiivi või linnudirektiivi rakendamiseks.

Kõrgessaare park ei ole looduskaitse väärtusetu, kuid selle loodusväärtused (üksikud vanemad puud) ei oma üleriiklikku ega olulist piirkondlikku tähtsust, rahvusvahelisest tähtsusest rääkimata. Park ei vasta riikliku looduskaitse alla võtmise eeldustele, sest pargis ei

ole midagi väga ohustatud, haruldast või tüüpilist ning park ei oma olulist teaduslikku, ajalooliskultuurilist või esteetilist väärtust. Erandiks on kaks kõrvuti kasvavat ohustatud ja haruldast vana jugapuud, kuid need on ja jäävad II kaitsekategooria kaitsealuse liigi isenditena riikliku looduskaitse alla edasi. Pargi paiknemine munitsipaalmaal tagab pargi praeguse elurikkuse kaitse.

Peale kahe jugapuu rohkem kaitsealuseid liike pargis teada ei ole. Pargist 730 m kagu poole jääb Kõõnaauk (Künaauk), millel on toitumas tuvastatud kuus käsitiivalise- ehk nahkhiireliiki. Kõõnaauk asub Kõrgessaare-Mudaste hoiualal ja nahkhiired varjuvad päevaks pigem Kõõnaauku ümbritsevat metsades, sh piirneva Kõrgessaare looduskaitseala Kõrgessaare sihtkaitsevööndi metsades. Pargis saaksid nahkhiired varjuda pargi põhjapiiril oleva vana kivimüüri pragudes ja paari põlispuu koorepragudes, kuid nahkhiirtel on varjumiskohti toitumisaladele (veekogudele) palju ligemal. Pargi idapiiril on üks väike maakelder ja võimalik, et mõni nahkhiir kasutaks seda ka talvitumiseks, kui ta sinna sisse pääseks. Muud mõisa kunagised hooned, mis nahkhiirtele huvi võiksid pakkuda, jäävad pargist väljapoole. Enamik pargipuid on aga veel liiga noored, et need nahkhiirtele häid varjumiskohti pakuksid.

Vastavalt kaitsealuste parkide, arboreetumite ja puistute kaitse-eeskirjale peab riikliku looduskaitse all olevas pargis kooskõlastama pargi valitsejaga (Keskkonnaametiga) telkimise, lõkke tegemise, puuvõrade või põõsaste kujundamise ja puittaimestiku raie, ehitise (sh ajutise) püstitamise, projekteerimistingimuste andmise, detail- ja üldplaneeringu kehtestamise, nõusoleku andmise väikeehitise ehitamiseks, ehitusloa andmise, veekogude rajamise, katastriüksuse kõlvikute piiride ja sihtotstarbe muutmise, maakorralduskava koostamise ja maakorraldustoimingute teostamise, biotsiidi ja taimekaitsevahendi kasutamise ning uue maaparandussüsteemi rajamise. Pärast Kõrgessaare pargi riikliku looduskaitse alt välja arvamist ei pea kohaliku omavalitsuse üksus eelpool loetletud tegevusi Keskkonnaametiga enam kooskõlastama. Teatud tegevuste (nt ehitiste konserveerimise, restaureerimise, ehitamise või ilme muutmise, haljastus- ja pinnasetööde) kooskõlastamise kohustus Muinsuskaitseametiga aga jääb.

Kokkuvõtvalt, kuna pargis ei ole säilinud ajalooliselt kujunenud planeeringut algsel kujul, park ei ole dendroloogiliselt, esteetiliselt ega ökoloogiliselt kuigi tähelepanuväärne, siis ei ole otstarbekas kaitsta seda riiklikul tasandil ja park arvatakse riikliku kaitse alt välja. Selleks tunnistatakse kehtetuks kunagise Hiiumaa Rajooni TSN Täitevkomitee 20. septembri 1961. a otsuse nr 6 „Looduskaitsest Hiiumaa rajoonis” punkti 1 alapunkt sõnastuses „Kõrgessaare park Hiiumaa Kalakombinaadi territooriumil”, millega Kõrgessaare park kaitse alla võeti.

3. Menetluse kirjeldus

Kõrgessaare pargi looduskaitse alt välja arvamise määruse eelnõu avalik väljapanek toimus koos Hiiumaa maakonna kaitsealuste parkide ja puistu piiride kehtestamise määruse eelnõu avaliku väljapanekuga 29. novembrist kuni 21. detsembrini 2021. a Keskkonnaameti Kärkla kontoris ja Hiiumaa vallavalitsuses. Lisaks sai avalikkus määruse eelnõu, seletuskirja ja kaardiga tutvuda veebis Keskkonnaameti ja Hiiumaa valla kodulehel. Teade määruse eelnõu avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta ilmus 26. novembril 2021. a üleriigilise levikuga ajalehes Õhtuleht ja kohalikus ajalehes Hiiumaa Leht. Ametlikus väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmus määruse eelnõu avalikustamise teade samuti 26. novembril 2021. a.

LKS § 13 lõikega 1 sätestatud kaitse alla võtmise otsuse kehtetuks tunnistamise menetluse käigus saadeti teade määruse eelnõu avalikustamise, sh avaliku väljapaneku ja avaliku arutelu kohta Hiiumaa vallavalitsusele, Riigimetsa Majandamise Keskusele, Transpordiametile, MTÜ-le Eesti Metsa Abiks ja Eesti Erametsaliidule. Teated saadeti elektrooniliselt ja neis tehti ettepanek, et ilma vastava ettepanekuta avalikku koosolekut ei korraldata, ning paluti parandusettepanekud ja vastuväited esitada Keskkonnaametile kirjalikult hiljemalt 21. detsembril 2021. a. Koosoleku korraldamiseks Keskkonnaametile ettepanekut ei tehtud.

Tähtjaks (21.12.2021. a) esitas Keskkonnaametile vastuväite MTÜ Roheline Pärnumaa, mis on vastu Kõrgessaare pargi looduskaitse alt välja arvamisele ja tegi ettepaneku Kõrgessaare park looduskaitse alla edasi jätta. Keskkonnaamet ettepanekut ei arvestanud ja vastas ettepaneku tegijale kirjalikult (31.12.2021. a kiri nr 7-4/21/26392-3), et Kõrgessaare park ei vasta riikliku looduskaitse alla võtmise eeldustele.

Varem, 11. maist kuni 8. juunini 2020. aastal toimus Hiiumaa maakonna kaitsealuste parkide ja Sanglepa allee piiride muutmise ning Kõrgessaare pargi looduskaitse alt välja arvamise väljatöötamise kavatsuse avalik tutvustamine. Selle käigus esitas Keskkonnaamet Hiiumaa vallavalitsusele ettepaneku võtta Kõrgessaare park kaitse alla kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjektina, vastavalt LKS § 10 lõigetele 7 ja 8, ning Hiiumaa vallavalitsus lubas oma 8. juuni 2020. a kirjas nr 8-3/420-1 seda ettepanekut kaaluda. Väljatöötamise kavatsuse avalikustamise tulemused edastas Keskkonnaamet Keskkonnaministeeriumisse 16. septembri 2020. a kirjaga nr 7-4/20/15680 ning see kiri on nähtav Keskkonnaameti dokumendiregistri avalikus vaates (<https://adr.envir.ee>).

4. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Määrus ei ole seotud Euroopa Liidu õigusega.

5. Määruse mõju ja rakendamiseks vajalikud kulutused

Määruse mõju loodus- ja elukeskkonnale on neutraalne. Määrusega arvatakse looduskaitse alt välja munitsipaalmaal asuv Kõrgessaare park, mis ei vaja riiklikke looduskaitselisi piiranguid. Pärast määruse jõustumist ei pea Hiiumaa vallavalitsus enam kooskõlastama munitsipaalmaal asuvas pargis kavandatud tegevusi (nt põõsariinde eemaldamine, puuvõrade kujundamine, puittaimestiku istutamine ja raie, ehitiste püstistamine) Keskkonnaameti kui pargi senise valitsejaga. Sellega kaasneb mõningane administratiivse ressursi vabanemine nii Hiiumaa vallavalitsuse kui ka Keskkonnaameti jaoks ning bürokraatia vähenemine. Muinsuskaitse alla jääb park endiselt, mistõttu riigiasutuste teatud kontroll pargis toimuva üle säilib. Kuna park asub tervikuna munitsipaalmaal, siis maamaksu tulu laekumine kohaliku omavalitsuse üksusele ei suurene. Määruse rakendamiseks vajalikke kulutusi ei ole ette näha.

Eeltoodu põhjal võib väita, et määruse jõustumisel puudub oluline mõju sotsiaalvaldkonnale, riiklikule julgeolekule, majandusele, regionaalarengule ning riigiasutuste ja kohaliku

omavalitsuse korraldusele. Määruse jõustumine ei too kaasa uute organisatsioonide moodustamist.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

7. Vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Üldkorralduse tunnustele vastavad määruses need sätted, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused, mis on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

Keskkonnaseadustiku üldosa seaduse kohaselt on ka keskkonnaorganisatsioonidel õigus esitada kaebus kohtusse. Keskkonnaasjades kohtusse pöördumist reguleerib keskkonnaseadustiku üldosa seadus (§-d 30 ja 31), mille kohaselt eeldatakse keskkonnaorganisatsioonide õiguste rikkumist või põhjendatud huvi, kui keskkonnaorganisatsioon vastab teatud kriteeriumidele (§ 31) ja kaebuse põhjus on seotud keskkonnaorganisatsiooni senise tegevuse või tegevusvaldkonnaga (§ 30 lg 2).

8. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu on kooskõlastatud teiste ministeeriumitega eelnõude infosüsteemi EIS kaudu. Justiitsministeerium, Kultuuriministeerium, Siseministeerium ja Rahandusministeerium on eelnõu kooskõlastanud. Teised ministeeriumid on kooskõlastanud eelnõu vaikimisi. Vabariigi Valitsuse reglemendi § 7 lõike 4 kohaselt, kui kooskõlastaja ei ole sama paragrahvi lõigetes 1--3 sätestatud tähtaja jooksul eelnõu kooskõlastanud või jätnud selle põhjendatult kooskõlastamata, loetakse eelnõu kooskõlastatuks.